

Yasanın Aporiası ve Şiddeti

Bu çalışmada, Jacques Derrida'nın görüşleri bağlamında, yasanın şiddeti konusu ele alınacak, hukukun kökensel olarak taşıdığı aporialar² (açmazlar) anlatılacak ve yapısöküm³ ile adalet arasındaki ilişkiye değinilecektir. Derrida, felsefesine şimdinin mevcudiyetini eleştirerek başlamış, daha sonra ise ilgisi politik ve etik konulara yönelmiştir. Şimdinin birtakım açmazlarını gün yüzüne çıkarmayı, bunlardaki ikilikleri ve problematikleri açıklamayı amaçlamıştır. Bu ise daha çok politik bir problemdir, çünkü Derrida ulus devletlerin, yabancılığın, sürgünün, göçmenliğin, devletsiz kalmanın bir şekilde sıkıntılı süreçler olduğunu düşünür (Derrida, 1997: 31). Derrida özneyi empirik dünyaya açan yasa, adalet, sorumluluk, ölüm, sınır, bağışlama, dostluk, armağan, sır, konukseverlik ve öznellik gibi kavramlarla sosyal, politik ve etik ilişkilerdeki somut ve gerçek durumlar hakkında pek çok düşünce sunmuştur.

Derrida etiğinde belirleyici olan aporia konusu, siyasal alanda da etkili olmuştur. Çünkü ona göre, “çifte olumlama, mübadelenin ve dağıtımın ötesindeki armağan, karar verilemez, ölçülemez veya hesap edilemez olan üstüne olan söylemler” ile teklik, fark ve heterojenlik üstüne olan söylemler, bir şekilde adalet üstüne olan söylemlerdir (Derrida, 2010: 50). Siyasal olandaki aporetik durum; Tanrı ya da nihai bir güce başvurma ile ilgilidir. Tanrı'ya yapılan her gönderme, gücü elinde bulundurma ve bir dayanak oluşturma çabasını simgeler. Yasanın kuruluşu itibariyle yapılan bu Tanrısal gönderme, yasanın mantıksal çıkmazını oluşturur. Derrida, nihai bir örneğe gönderme yapmanın gücü nasıl elinde bulundurduğunu ve bununla birlikte bu göndermeden kaçmanın olanaksız olduğunu göstermiştir.

---

¹ Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, DTCF, Felsefe Bölümü.

² Yunanca'da sözlük anlamı 'geçiş yokluğu, çıkmaz' olan bu sözcük, bir güçlük karşısında ya da bir zorluk içinde olma halini ifade eder. Ayrıca retorikte, konuşan kişinin söyleye nasıl ve nereden başlayacağı ile ilgili kuşkuyu da anlatır. Yapısökümcü eleştiriye göre, okuma ancak böylesi kuşku dönemlerinde ya da çözümsüz görünen sorunlar etrafında anlamlı olur. Derrida'ya göre, dikkat edilmesi gereken şey, metindeki boşluklardır. (Critchley, 1998: 60). Aporia terimi, düz anlamı ile 'geçit vermeyen, geçitsiz' olarak, hangi yolun izleneceğini bilmeme anlamına gelir. Ayrıca, düşüncenin, programının ya da mantığının gücünün yetemediği muamma, bulmaca ve patikasız anlamında, “poros; patika, geçiş, geçit, sığ yer” sözcükleriyle de ilgili olan terimdir (Hahn, 2014: 135).

³ Derrida tarafından ilk kez 1967'de *De la Grammatologie*'de kullanılan *La Deconstruction* kavramı, Türkçe'ye dekonstrüksiyon, yapısöküm ya da yapıbozum olarak çevrilir.

Derrida, etik alanda olduğu gibi politikayı da kararverilemezliğin deneyimine bağlar. Bu durumda siyasal olanın mantıksal çıkmazı (aporiası), bir devleti ya da hukuku kuran ya da oluşturan bir olayın yapısal kararverilemezliğini gerekli kılar. Karar verme edimi, bir hesaplama işi olmayıp, önceden başvurulabilecek bir yasayla belirlenmediği için, sorumlu olduğumuz, politik ve etik bir edimdir. (Derrida, 1992: 24). “Adalet imkânsızın bir deneyimidir. Yapısı, bir açmaz deneyimi olmayan bir adalet isteminin, arzusunun, talebinin, olduğu neyse o olma şansı, yani haklı adalet çağrısı olma şansı hiçbir şekilde olmayacaktır... Adalet, hesap edilemezdir ve aporetik deneyimler ne kadar olası değillerse o kadar da zorunlu adalet deneyimleridir, yani adil olan ile olmayan arasındaki kararın hiçbir zaman bir kuralla güvence altına alınmamış olduğu anların deneyimleridir” (Derrida, 2010: 62). Dolayısıyla kararverilemezlik deneyimi olmaksızın ahlaksal bir sorumluluktan söz edemeyeceğimiz gibi siyasal bir sorumluluktan da söz edemeyiz.

Derrida’ya göre, hiçbir anda bir karar şimdide ve bütünüyle adil olabilir gibi görünmemektedir. Çünkü o, ya bir kurala göre alınmamıştır ve onun adil olduğunu söylememize hiçbir olanak tanımaz ya da çoktan bir kuralı izlemiş, onu almış, onaylamış veya yeniden icat etmiştir. Bu yüzden karar adını almayı hakeden her kararın içinden geçmesi gereken kararverilemez deneyimi hiçbir zaman geçmemiş veya geride bırakılmamıştır; kararın içinde aşılmış bir an değildir. Kararverilemez olan bir *hayalet* gibi, her karar olayında takılıp kalmış ve yerleşmiştir. (Derrida, 2010: 73).

Derrida'ya göre, karar vermesi gereken içimdeki *öteki*dir. Ötekinin bu kararı beni “yırta”, yani beni olayın içerisinde başkalaştırır. Eşdeyişle, ötekinin çağrısı ve kararı beni rastlantısal olmanın ötesinde bir şekilde etkiler. Derrida'ya göre, adil ve sorumlu bir karar, ötekinin tekilliğini / benzersizliğini amaçlamalıdır. Dolayısıyla, bir karar, tekil olmalıdır. Kişinin böyle bir kararın olayını icat edebilmesi için kendisinin de tekil bir biçimde düşünmesi veya hareket etmesi gereklidir. “Karar sadece her zaman istisnai olmakla kalmaz, o, benim için veya bana ait bir istisnai durum da yaratır” (Derrida, 2005: 69). Derrida, ötekini benim kimliğimin kurucu temeli ve özgürlüğümü açan şey olarak düşünür.

Ona göre, bir kişi ötekinden “kökense” olarak sorumludur. “İlk olarak ötekinden ötekinin kendisinden daha önce sorumluyum” (Derrida, 2005: 69). Öteki için sorumluluk olanağını açan şey, ötekinin açılmasıdır. Benden sorumlu bir cevap isteyen öteki ile yapıcı ve kurucu bir ilişki bulunmasaydı, adil ve sorumlu bir karara yönelik hiçbir olanak olmazdı. Otonomi ve özgürlük öteki ile olan ilişki temelinde düşünölmelidir. Kişinin sorumluluğunu varsayabilmemiz için, ötekini ve ötekiyle olan ilişkiyi göz önünde bulundurmamız gerekir.

Sorumlu karar, ötekine yönelik bir adalet vaadi olmakla beraber, olanaksızdır ve bir aporiadır. Bu durumda kişi, empirik olarak onlara göre yaşadığı yasa, kanun, kural ya da kodları yeniden yorumlamalıdır. Derrida, düşündüğü, yazdığı ve söylediği her şeyi belirli bir politik durum içerisinde algılar. Kişinin düşünceleri, sözleri ve eylemleri durumun yeniden durumlaşmasına olanak tanır. Kişinin kararları, adil kodların, kuralların, kanunların vb. icat edilmesinde ötekine yönelik olarak sorumlu bir şekilde yeniden durumlaştırmaya çalışmalıdır. Ötekine karşı sorumlu olmak için kişi, görevi aşmalı, evrensel kuralları ve ilkeleri yeniden icat etmelidir.

Derrida'nın adalet ve sorumluluk üzerine olan düşüncelerinin önemli etik ve siyasi içerimleri olduğunu düşünen Ernesto Laclau, yapısökümün iki boyutunun etik ve siyasetle olan bağlantısını öne çıkarır: Kararverilemezlik ve karar. Ona göre, yapısökümün merkezi teması toplumun siyasi-söylemsel üretimidir. Yapısöküm, toplumsalın sayısız alanının yapısal kararverilemezliğini göstererek, toplumsalın olumsuzluğunu açığa çıkarır ve böylece siyasi kurum alanını genişletir. Bu sebeple Laclau'ya göre yapısöküm öncelikle etik ve siyasi bir mantıktır (Mouffe, 1998: 12). Yapısöküm sayesinde, kendi sınırlarının ve bu sınırların dışında kalanların gerçek doğasını açıkça kabul eden bir yaklaşım, etiği ve politikayı daha geniş bir bakış açısıyla düşünmemize neden olur. Çünkü “yapısöküm, kendini çağıran, davet eden ya da teşvik eden bir başkılığa verilen olumlu bir cevaptır” (Derrida, 2004: 3). Farklılık bir yandan birlik ve bütünlük kurmanın olanaklılık koşulu iken, bir yandan da onun temel sınırlarını oluşturur. Yapısökümün gözler önüne serdiği “çifte bağ” (double bind) budur. (Mouffe, 1998: 25). Bu yüzden de Derrida'nın sözleriyle, demokrasi her zaman “gelecek olan”, kararverilemezliğin her yanına sindiği ve içerdiği söz verme unsurunu sonsuza kadar açık tutan bir şey olacaktır. Derrida'nın yapısökümün gelecek olan demokrasiyi haber verdiğini söylerken kastettiği budur.

Derrida, “Yasanın Gücü: ‘Otoritenin Mistik Temeli’ adlı metninde yapısöküm ile adalet arasındaki ilişkiyi şöyle ifade eder:

“Dekonstrüksiyonun imkânını güvence altına alan şey, hukukun –veya dilerseviz hukuk olarak adaletin- bu dekonstrüksiyona tabi tutulabilir yapısıdır. Kendinde adalet, hukukun dışında veya ötesindeki adalet –tabii eğer böyle bir şey varsa- dekonstrüksiyona tabi tutulamaz. Dekonstrüksiyon dekonstrüksiyona ne kadar tabi tutulabilirse, o da dekonstrüksiyona ancak o kadar tabi tutulabilecektir – dekonstrüksiyon diye bir şey varsa tabii. Dekonstrüksiyon adalettir” (Derrida, 2010: 59)

Yine Derrida adaleti ve etiği, deneyimleyemediğimiz ve mistik, olanaksız ya da aporia olarak nitelendirilen şeyin deneyimi olarak görür. “Yapısöküm yasa ile adalet arasında yer alır; yasalardan adalete ve adaletten yine yasalara bir salınım hareketi yapar. Bu *différance*’ın hareketine benzer. Adalet her zaman yasanın güçle yürürlüğe koyulmasından farklı olacaktır ve yasanın zorlayıcılığı tarafından ertelenecektir. Adalet sürekli olarak ertelendiği için, her zaman gelecek olarak kalacak, o ancak açmazlar ve çifte zorunlulukla şekillenecektir” (Evinck, 2006: 264).

Raffoul, Derrida'nın temalaştırmış olduğu kuralın epokhēsi⁴, kararverilemez aporiası ve son olarak, sorumlu kararın bilgiye heterojen şekildeki aporiası olmak üzere üç aporiayı yeniden inşa eder. İlk aporia, herhangi bir norm ya da kurala, daha doğrusu göreve ilişkin etik sorumluluğun aşırılığına işaret eder (Raffoul, 2008: 282). Derrida'ya göre, bu radikal biçimde temelsizdir ve gerekçesizdir; hukukun kendisinin hukuku ya da kanunların kanunu yoktur. Yasaların önemli bir özelliği, temelsiz ve ‘yasasız’ olmalarıdır. Hukukun “güç uygulayabilmesi” denilen şeyin, hukukun içinde en başından bulunmasının sebebi budur.⁵ Bu tip bir güçten yoksun hiçbir hukuk yoktur, bir yasanın bir dayanak olmaksızın kendi kendine kurumsallaşması söz konusudur. Bu yüzden de yapısöküme uğratılması gerekir.

Yasaya yönelik olan “saygı” ile ilgili önemli bir problem vardır. Birincisi, yasaya saygıya yasanın kendisi “neden olur”. Diğer bir problem daha vardır ki ismen onun örnekleri, temsili ya da belirtileri vardır ama yasanın kendisinin sunulduğu bulunmamakta ve mevcudiyeti de her zaman ertelenmektedir. Yasaya olan bu mesafe aynı zamanda saygının da bir koşuludur. Dolayısıyla, Derrida'nın görüşüne göre, kişinin yasayla ilişkisi aporetiktir. Yasanın herhangi bir örneği, izin bir tekrarıdır. “Yasanın yasası” şudur ki kişi, ahlak yasasının mevcudiyetine erişemez; çünkü o izin bir temsilcisidir. Burada kişi yasayı bilmemektedir. Yasa (kendini göstermeksizin ve dolayısıyla kendini üretmeden) bu bilginin yerini alacak biçimde üretilmektedir. Yasanın erişilemezliğinin bu aporiası nedeniyle özne kendini belirlemekte özgürdür ve bundan sorumludur. Bu durumda insan kendi yasasını yapabilir olacaktır.

---

⁴ Yunanca’da epokhē, epékhein = durmak, kendinde kalmak: 1- (Genellikle) Yargı vermeme tutumu. 2- (Kuşkucularda) Kesin hiç bir şey bilinmeyeceği için genellikle bilgiden vazgeçme ilkesi. 3- (Günümüz görüngübilimde) Bakışı salt olarak öze çevirebilmek için gerçeklik üzerine yargı vermeme. Bir paranteze alma durumu

⁵ Derrida, *Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli* adlı metnin girişinde “to enforce the law” ifadesinin Fransızca’ya “yasayı uygulamak” (*appliquer la loi*) olarak çevrildiğinde, güce/zorlamaya yapılan anlamını yitirdiğini belirtiyor. Türkçede de “yasanın uygulanması” ya da “yasanın yürürlüğe girmesi” İngilizcedeki – *force*’un taşıdığı “güç kullanma” ve “zorlama” anlamını taşımamaktadır.

Dolayısıyla, hukukun kökensel olarak edimselliği ve şiddeti vardır. Yasanın uygulanabilirliği, kendi içinde temeli olmayan ve gerekçelendirilemeyen bir şiddeti barındırır. Hukuk, otoritenin temeli üzerine ortaya çıkmış ve inşa edilmiştir; bu nedenle de şiddete dayanır. Otoritenin kaynağı, dayanağı veya zemini ile hukukun konumu kendileri dışında başka zemine oturtularak tanımlanamayacağından, bunların kendileri şiddettirler (Derrida, 2010: 59). Bu noktada Derrida, şiddetin asla fiziksel ya da doğal bir kavram olmadığını, “şiddet kavramının hukukun, siyasetin ve ahlakların sembolik düzenine ait” olduğunu açıklar (Derrida, 2010: 89). Ahlaksal ya da siyasal her yasa, kendini gizleyerek işlerlik kazanır ve yasada gizli olan şey aslında yasanın kendisidir.

Kanun yapma eylemi, fiili sözlük anlamıyla, bir kural oluşturma şeklinde bir şiddettir ve kökten, temelsiz ve haklılandırılmayacak bir şiddet eylemidir. Hiçbir şey bu hukukun adaletini ve meşrutiyetini gerekçelendiremez, çünkü böyle bir hukuk, kuruluşu anında ne adildir ne de adaletsizdir, ne meşrudur ne de gayrimeşrudur. Bu, hiçliğe yani kendine dayanan edimsel kuruluşun hiç bir temeli yoktur. Hiçbir haklılandırma söylemi, kurumsallaşan dilin edimselliği ile ilişkili bir üst dil rolü oynayamaz. (Raffoul, 2008: 282). Dolayısıyla bir kararın kendini gerekçelendirmesi olanaksızdır ve önsel (apriori) ve yapısal nedenlerden dolayı, bir karar asla kendine mutlak biçimde cevap veremez. Derrida'nın otoritenin mistik temeli dediği ve mistik unsur olarak adlandırdığı şey böylece açığa çıkmış olur: Derrida'nın “Burada, kurucu eylemin şiddetli yapısının duvarları içine hapsedilmiş bir sessizlik vardır. Duvarlarla örülmüş, duvarların içine hapsedilmiş –çünkü bu sessizlik dile dışsal değildir” (Derrida, 2010: 58) şeklinde tanımladığı bir unsur, otoritenin mistik kuruluşu” olarak anladığı şeydir.

Montaigne'in “Halbuki yasalar güvenilirliklerini adil oldukları için değil, yasa oldukları için korurlar: Otoritelerinin mistik temeli budur, başka bir temeli yoktur” cümlelerine gönderme yapan Derrida, Montaigne'in burada yasaları, yani hukuku adaletten ayırt ettiğini vurgular. Derrida için de, “hukukun adaleti, hukuk olarak adalet, adalet değildir. Yasalar, yasalar olarak, adil değildirler. Onlara uyulmasının sebebi adil olmaları değil, otoritelerinin olmasıdır” (Derrida, 2010: 56).

Derrida'ya göre, sorumlu karar, kuralı, kanunu veya ahlak yasasını “yorumun yeniden kurucu eylemi” içerisinde yeniden icat etmelidir. Adaletin yerini bulması için kendi tekilliği içerisindeki öteki ile ilişki şeklinde yeniden icat etmelidir. Yasanın veya kuralın yeniden icat edilmesi, önceki bağlamından ayrılması anlamına gelir. Yasa yeni bağlam içerisinde, yeniden icat edilmeli ve yeniden yorumlanmalıdır. “Örneğin bir yargıcın kararının adil olabilmesi için onun bir hukuk kuralını veya genel bir yasayı izlemesi yetmez, o kuralı veya yasayı, bu yasa

daha önce var olmamış gibi, sanki bu yasayı her seferinde yargıcın kendisi icat ediyormuşaq gibi, tekrar tesis eden bir edimle üstlenmeli ve tasdik etmelidir” (Derrida, 2010: 70). Bu yeniden icat, bilginin ötesinde bir olay olan öteki ile ilişkinin kural dışı bağlamının aporiası içerisinde olmalıdır; bu ötekinin yaşanmış deneyimi erişilemezdir. Burada Derrida'nın, kesin tespit ve ön kabulleri geride bırakmak gerektiğine ilişkin vurgusunu görürüz. Karar anı kural koyucu olan belli bir düzenin dışında olmalıdır. Kişi, bu anda olanaklılığın tüm referanslarını geride bırakır. Aporianın derinliğinde kişi “olanaksız” ile yüz yüzedir. Bu, kişinin sorumluluk anıdır. Her tekil durumda kişi, olanaksız olanı yapmalı, yani, ötekinin var olmasını sağlayacak yasayı icat etmelidir.

Yasa ile ilgili başa bir durum daha vardır ki bu onun daima, ekonomik ve politik güçlerden etkilenmesi ile ilgilidir. Bu nedenle ister ahlaki ister siyasi yasa olsun, o, duruma göre değişebilir ve yerine göre farklılık arz edebilir. Yasa, bir metin olarak yazıldığından yoruma açıktır. Yunan düşüncesinden Roma hukukuna kadar, dini hukuk ya da modern hukuk bize, yasa hakkındaki tüm geleneğimizin tarihsel olduğunu göstermiştir.

Derrida'nın da yapmaya çalıştığı şey etik ve politik olanın sınırlarını zorlayarak, onların dönüşümlerinin olanağını gösterebilmektir. Konukseverlik meselesi de hukuki ve politik olanı bir dönüştürme sürecine tabi kılan bir kavram olarak ele alınmalıdır. Koşulsuz konukseverlik, kişinin “başka herhangi birinin gelişi için hazırlıksız olmasına hazırlıklı olmasını” gerektirir. Bu genel ifade, siyasi sistemlerimizin sistemden dışlanan öteki herkese adalet ve konukseverliğe dair armağanı sunması gerektiği şeklinde anlaşılabilir. Bu durumda insan, artık doğanın efendisi olmayacaktır, hatta ulus devletin bile. Tabi ki, öteki herkesin eşsizliğine bu koşulsuz konukseverliği sunabilmek için, sistemi sürekli yeniden icat etmek ve yeniden bağlamlaştırmak gerekir. Konukseverliğin bu armağanı, politik sistemlerimizdeki hayvanlar da dahil olmak üzere bütün canlılara saygın bir yer vermeye çalışacaktır.

Derrida, felsefesinde merkezi bir konumda bulunan etik ve politik olandaki aporetik yapıyı göstermeyi amaçlamış ve konukseverlik sorununun bu alanlar üzerindeki işleyişini, etik ve politika arasındaki geçişi göstermek ve aynı zamanda etik ve politik sorumluluğun da açmazlarını ortaya çıkarmak amacıyla ele almıştır. “Konukseverliğin ne olduğunu henüz bilmiyoruz” derken Derrida, eşikte durarak, eşikğin sınırlarına ve açmazlarına, konukseverlikteki çelişkilere ve olanaklılığın koşulu olarak olanaksızlığa vurgu yapmış, bu olanaksızlığı da etiğin ve politik olanın koşulu olarak ortaya çıkarmıştır.

Derrida'da etik ve politika belli bir temele dayandırılmaz, çünkü böyle bir temellendirme karar verme özgürlüğünü kısıtlayacaktır. Bunlar, keyfi de değildir, çünkü bu durumda etik, özgürlüğün belli bir kavramından türetilmiş olacaktır. Etik garanti olmadığından, o daima 'olabilirlik' boyutuna açık olmalıdır. Etik ve politika arasında tamamen özerkliğe indirgenemeyen çok yönlü bir açıklık durumu vardır. Derrida, etik ile politika arasındaki bu temellendirilmemiş ilişkiyi ve yine keyfi olmama durumunu 'başkasının bende ki kararı' kavramıyla açıklamıştır. "Pasif karar, olayın şartıdır, her zaman bendedir, yapısal olarak başka bir karardır, başkanın kararı olarak parçalayan bir karardır. Bende ki başkası tarafından, bende benim için karar veren mutlak olarak başkası tarafından" (Derrida, 2005: 68). Elbette belli bir karar alınmıştır ama bu karar karşısında ben pasif durumdayım. Böylece adaletin gerçekleşmesi olarak anlaşılan Derrida etiği, politika söz konusu olduğunda da aynı şekilde anlaşılmalıdır. Başka milletler, kendilerine karşı sorumlu olduğumuz milletlerdir. Bu nedenle mevcut an'ın öngördüğü sorumluluk duygusuyla hareket etmek gerekir. Her zaman bir erteleme var olduğu ve mevcut an'ın öncenin izlerini taşıdığı düşüncesine sahip olan böyle bir etik ve politik anlayış, mevcut durumun sorgulanmasına olanak tanıyarak, bizi, merkezi bir tavır almaktan uzaklaştıracak ve daha iyi bir yaşama kavuşma konusunda nelerin yapılabileceğine ilişkin sağlam adımlar atmaya yöneltecektir.

Kaynakça

Critchley, Simon, (1998), "Yapıbozum ve Pragmatizm: Derrida Özel İronist mi Yoksa Kamusal Liberal mi?" çev. Tuncay Birkan, *Yapıbozum ve Pragmatizm*, s. 37-70. İstanbul: Sarmal.

Derrida, Jacques, (1992), *Acts of Literature*, ed. Derek Attridge, New York: Routledge.

Derrida, Jacques, (1997), *Cosmopolites De Tous Les Pays, Encore Un Effort!*, Paris: Gelilée.

Derrida, Jacques, (2004a), "Teoriyi İzlemek" çev. Ebru Kılıç, *Teoriden Sonra Hayat*, s.1-52. ed. M. Payne-J.Schad, İstanbul: Agora.

Derrida, Jacques, (2005a), *The Politics of Friendship*, tr. George Collins, London: Verso.

Derrida, Jacques, (2010), “Yasanın Gücü: Otoritenin Mistik Temeli”, çev. Zeynep Direk, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, s. 43-133, İstanbul: Metis.

Evink, Eddo, (2006), “Patočka ve Derrida: Sorumluluk Üzerine”, *Cogito -Derrida: Yaşamı Yeniden Düşünürken-*, Sayı:47-48, s.256-272.

Hahn, Stephen, (2014), *Derrida Üzerine*, çev. Hazal İnaltekin, Ankara: Sentez.

Mouffe, Chantal, (1998), “Yapıbozum, Pragmatizm ve Demokrasinin Siyaseti”, çev. Tuncay Birkan, *Yapıbozum ve Pragmatizm*, , s. 9-27, İstanbul: Sarmal.

Raffoul, François, (2008), “Derrida and the Ethics of the Im-possible”, *Research in Phenomenology* 38, p. 270-290.